

Inspiratiedocument voor duurzame armoedebestrijding 2025 - 2029

INHOUDSTAFEL

1. Inleiding

2. Recht op participatie aan de samenleving

- 2.1 Garandeer de volwaardige participatie van mensen in armoede aan de samenleving
- 2.2 Garandeer de toegang tot het internet voor iedereen en organiseer diensten volgens 'click call connect'-principe
- 2.3 Zorg voor toegankelijke, flexibele en betaalbare kinderopvang

3. Recht op arbeid

- 3.1 Voorzie integrale trajectbegeleiding op maat
- 3.2 Zet in op intensieve trajectbegeleiding voor langdurig werkzoekenden met behoud van de werkloosheidsuitkering
- 3.3 Garandeer eerlijke statuten voor iedere werknemer
- 3.4 Zet in op inclusieve werkvloeren (sensibilisering en begeleiding van werkgevers)
- 3.5 Bouw de sociale economie uit als volwaardig deel van een inclusieve arbeidsmarkt

4. Recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand

- 4.1 Stimuleer betaalbare gezondheidszorg met conventietarieven en veralgemeende derdebetalersregeling als voorwaarde in gezondheidspreventieprojecten en gezondheidsvoorlichting (GVO).
- 4.2 Voorzie toegankelijke preventieve én curatieve tandzorg voor iedereen
- 4.3 Voorzie psychologische hulp voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren binnen het jeugdwerk
- 4.4 Treed op tegen extreem hoge armoedecijfers onder etnisch-culturele minderheden
- 4.5 Waarborg een menswaardig bestaan voor mensen zonder wettig verblijf

5. Recht op behoorlijke huisvesting

- 5.1 Verhoog het aanbod en bouwritme van sociale woningen
- 5.2 Waarborg kwalitatieve en betaalbare woningen op de private huurmarkt
- 5.3 Verhoog de toegang tot de private huurmarkt
- 5.4 Voorzie een wonen- en energiepact voor sociaal rechtvaardig klimaatbeleid

6. Recht op bescherming van een gezond leefmilieu

- 6.1 Zorg voor een sociaal rechtvaardige klimaattransitie: bestrijdt energiearmoede en vervoersarmoede

7. Recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing, sport en ontspanning

- 7.1 Maak deelnemen aan vrijetijdsbesteding betaalbaar in elke regio
- 7.2 Zet in op toeleiding naar het reguliere én integrale vrijetijdsaanbod

8. Recht op inkomen

- 8.1 Zorg voor een inkomen boven de armoedegrens voor iedereen
- 8.2 Garandeer een menswaardig leefgeld voor mensen in schuldbemiddeling
- 8.3 Versterk het Groeipakket als instrument tegen gezinsarmoede / kinderarmoede

9. Recht op onderwijs

- 9.1 Om gelijke toegang tot het onderwijs te vrijwaren, dienen schoolkosten beperkt te worden

- 9.2 Zorg dat alle leerlingen de nodige leermiddelen hebben op 1 september
- 9.3 Bouw structureel samenwerkingen tussen scholen en ouders in steden en gemeenten over heel Vlaanderen
- 9.4 Versterk leerkrachten in hun kennis en vaardigheden rond het thema armoede

Contactpersonen

Heidi Degerickx - heidi.degerickx@netwerktegenarmoede.be

Christophe Teirlinck - christophe.teirlinck@netwerktegenarmoede.be

1. Inleiding

Iedereen heeft recht op een menswaardig leven, zo stelt artikel 23 van de Belgische Grondwet. Om een menswaardig leven te kunnen leiden, moet voldaan worden aan een aantal basisvoorwaarden. Die basisvoorwaarden worden in de Grondwet in art 23 vertaald in sociaal-economische grondrechten¹.

Armoede is sociale uitsluiting. Het gebrek aan middelen en materiële deprivatie zorgen ervoor dat mensen geen menswaardig leven kunnen leiden. Bij mensen in armoede zijn de sociale grondrechten niet ingelost maar substantieel geschonden op diverse levensdomeinen. Dat vraagt om zowel preventieve als curatieve maatregelen van beleidsmakers en de overheid.

Het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAPA) is hét beleidsinstrument bij uitstek om sociale uitsluiting en armoede tegen te gaan. De acties in het plan dienen om structurele oorzaken van armoede en sociale uitsluiting te bestrijden. Dat wil zeggen: fundamentele en duurzame veranderingen doorvoeren die de oorzaken van sociale uitsluiting en armoede aanpakken en mensen toegang geven tot hun rechten.

Het Netwerk tegen Armoede vindt het belangrijk dat **het VAPA verder gaat dan loutere symptoombestrijding of eenmalige acties** die vooral inzetten op symboliek maar weinig veranderen aan maatschappelijke structuren die armoede in stand houden.

Deze nota is een work in progress (versie 26/4/2024) en doet een aanzet naar concrete acties die uitgewerkt zouden kunnen worden in het toekomstig VAPA 2025 - 2029 door de volgende Vlaamse Regering.

Binnen deze nota worden ook acties en bevoegdheden besproken die deel zijn van de federale bevoegdheden, namelijk rond inkomen en gezondheidszorg. **Vlaanderen heeft echter ook een belangrijke signaalfunctie** naar het federale beleidsniveau vanuit zijn streven naar een menswaardig leven voor iedereen. Daarom hebben we een aantal maatregelen in deze nota opgenomen met als voornaamste pleidooi Vlaamse acties af te stemmen op de federale bevoegdheden, op het vlak van preventieve en curatieve gezondheidszorg.

We hopen de voltallige nieuwe Vlaamse Regering te inspireren,

Vlaams Netwerk tegen Armoede

---

¹ https://www.senate.be/doc/const_nl.html

2. Recht op participatie aan de samenleving

2.1 Garandeer de volwaardige participatie van mensen in armoede aan de samenleving

Armoede is een onrecht. Armoede is een proces van marginalisering waarbij mensen vaak structureel en langdurig in mensonterende leefsituaties belanden. Een tekort aan inkomen of middelen om in basisbehoeften te voorzien, ontnemt mensen in armoede kansen tot een menswaardig leven. Armoede zorgt ervoor dat mensen hun stem en plaats in de samenleving verliezen. Ze hebben op papier dan wel gelijke rechten. In de feiten ervaren ze dagelijks uitsluiting en tweederangs burgerschap. Ze ontberen de hefboomen om hun rechten uit te oefenen en op te nemen. Armoede leidt tot ongelijke behandeling van burgers met schending van sociaal-economische en culturele grondrechten tot gevolg.

Participatie van mensen met armoede-ervaring geeft hen een stem in de strijd tegen armoede en erkent hun democratisch recht om gehoord te worden. Zo kunnen ze gelijke behandeling claimen zoals elk ander mens.

De missie van het Netwerk tegen Armoede en de verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen is **armoede structureel te bestrijden met en vanuit de kennis van mensen in armoede zelf**. Participatie is geen middel noch een doel. Participatie is een uitgangspunt om armoede als schending van mensenrechten te kunnen bestrijden en zo rechten te herstellen. Daarbij moeten onze verenigingen ondersteund en erkend worden in hun democratische en unieke functie om een zeer diverse groep mensen, die uit de boot dreigen te vallen, een stem te geven.

De erkenning van ervaringsdeskundigheid van mensen in armoede is cruciaal. Het is ook belangrijk die kennis te kruisen met academische kennis, de praktische kennis van hulpverleners en sociaal(cultureel) werk om de strijd tegen armoede op alle beleids- en levensdomeinen positief te beïnvloeden, zowel preventief als curatief. Om ervaringsdeskundigen mondiger te maken en hun stem te versterken zijn vorming en opleiding een enorme meerwaarde.

Voorstel tot acties

Actie 1: Voorzie voldoende tijd en aandacht voor de beleidsparticipatie van mensen in armoede in het proces van armoedetoetsen.

Actie 2: Het instrument van de armoedetoets moet opnieuw actief gebruikt worden bij de opmaak en ontwikkeling van nieuwe beleidsmaatregelen en decretaal werk van alle relevante beleidsdomeinen.

Actie 3: Benut het Verticaal Permanent Armoedeoverleg (VPAO) in elke beleidsbevoegdheid als overlegorgaan om de kennis en stem van mensen in armoede te integreren in beleidsvoorbereiding, -ontwikkeling en -uitvoering.

Actie 4: Ondersteun de opleidingskansen van mensen in armoede om hun ervaringskennis te kunnen ontsluiten tot ervaringsdeskundigheid zodat die kennis nog sterker kan worden ingebracht in hulp- en dienstverlening én beleidsprocessen.

Actie 5: Benut het Horizontaal Permanent Armoedeoverleg (HPAO) als transversaal overlegorgaan waar beleidsmakers in dialoog met administratie (aandachtsambtenaren armoede), armoedeorganisaties en ervaringsdeskundigen hun beleidsmaatregelen in de strijd tegen armoede doorheen samenwerking versterken.

2.2 Garandeer de toegang tot het internet voor iedereen en organiseer diensten volgens 'click call connect'-principe

Bijna één op vijf Belgische gezinnen in armoede heeft geen internetaansluiting thuis². 47% van de gezinnen met een laag inkomen beschikt bovendien niet over een laptop³. Bijgevolg hebben ze geen toegang tot het internet, of enkel via een ander apparaat zoals de smartphone. Digitalisering zorgt voor mensen in armoede voor heel wat zichtbare en onzichtbare kosten.

Aangezien **de toegang tot grondrechten steeds meer afhangt van de digitale mogelijkheden** van burgers, zijn overheden het aan hen verplicht om de toegang tot het internet te garanderen. Werk daarom een betaalbaar alternatief voor hard- en software uit. Denk daarbij niet alleen aan computertoestellen zelf, maar ook aan de nodige software, printers, webcams, eID-kaartlezers etc.

Voor steeds meer administratieve procedures, gezondheidszorg en bankdiensten worden de fysieke alternatieven verminderd of afgeschaft. Ofwel moeten mensen eerst naar de website voordat ze een persoonlijke afspraak kunnen maken. Voorzie voor burgers steeds een

² <https://kbs-frb.be/nl/ondanks-de-stijgende-digitalisering-bijna-een-belg-op-twee-digitaal-kwetsbaar>

³

https://infogram.com/barometer-digitale-inclusie-1h7k230jdr77v2x?live&hq_e=el&hq_m=6418462&hq_l=4&hq_v=d436e99cde

waaiër aan contactmogelijkheden die voor hen het meest geschikt zijn: dus zowel online, telefonisch of via fysiek onthaal met persoonlijk contact.

“Ik wilde mijn kind inschrijven voor het secundair onderwijs. Ik moest hiervoor ofwel een ID-lezer hebben of werken via Itsme. Ik heb toen een ID-lezer gekocht en geprobeerd, maar het lukte mij toch niet. En Itsme installeren snap ik niet. Pas na heel wat ondersteuning vanuit een vereniging is mij dit gelukt. Ik voel mij hier helemaal niet goed bij en voel me tegelijk falen als ouder.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Voorzie een betaalbaar alternatief voor hard- en software waarop mensen in socio-economisch kwetsbare posities een beroep op kunnen doen om zo de toegang tot internet en E-inclusie te garanderen.

Actie 2: Voorzie een duurzaam en lokaal vormingsaanbod op maat van mensen in armoede om hun digitale vaardigheden te versterken. Zorg ervoor dat deze doelgroepen de weg vinden naar Digibanken en werk zo laagdrempelig mogelijk.

Actie 3: Hanteer het principe van ‘click call connect’ voor alle essentiële diensten aan burgers, specifiek voor mensen in armoede is de toegang tot het OCMW, CAW, vakbonden, mutualiteiten en VDAB cruciaal. Zorg voor die diensten steeds voor toegankelijke en laagdrempelige niet-digitale alternatieven, zonder afspraak of meerkost voor gebruikers.

2.3 Zorg voor toegankelijke, flexibele en betaalbare kinderopvang

Kinderopvang moet een basisvoorziening zijn binnen een lokaal netwerk dat gezinnen met jonge kinderen ondersteunt. Dit biedt alle kinderen de kans om evenwichtig te kunnen opgroeien. Naast een economische functie, heeft kinderopvang namelijk ook een pedagogische en sociale functie, die in de huidige tijdsgeest onderbelicht worden. Het is dan ook van belang dat de Vlaamse overheid het belang van deze functies erkent en ondersteunt.

Kinderopvang biedt kinderen de kans om te leren omgaan met leeftijdsgenoten door samen te spelen. Ze leren delen, luisteren naar anderen ... Dit zorgt voor een basis in het leren omgaan met anderen op latere leeftijd. Ze ontwikkelen hun taal door te communiceren met andere kinderen en professionele zorgverleners, door middel van spel en activiteiten wordt hun motorische en cognitieve ontwikkeling gestimuleerd en raken ze getriggerd om nieuwe dingen te leren kennen.

Daarnaast biedt kinderopvang ook ondersteuning aan gezinnen waarbij de professionele zorgverleners advies en ondersteuning kunnen bieden aan jonge ouders. Kinderopvang is dus van zeer belangrijke waarde voor ieder kind en ieder gezin.

“Mijn jongste zoon ging naar de kinderopvang, op aanraden van mijn vertrouwenspersoon in de vereniging waar mensen in armoede het woord nemen. Ik zie dat zijn taal veel beter ontwikkeld is dan die van mijn andere kinderen op die leeftijd. Het was ook fijn dat je in de opvang welkom was voor een gesprek. Ze ondersteunden me op moeilijke momenten.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Draai de vernieuwde voorrangregels van 1 april 2024 terug, waarbij er voorrang is voor gezin waarbij de ouders 4/5de werken of opleiding volgen.

Actie 2: Garandeer een plek voor ieder kind tot en met 2,5 jaar, net zoals ook elk kind recht op onderwijs heeft.

Actie 3: Zet in op 100% kinderopvang aan inkomenstarief.

Actie 4: Zorg voor toegankelijke kinderopvang aan de hand van de 7 B's (bereikbaar, betrouwbaar, betaalbaar, bruikbaar, beschikbaar, bekend, begrijpbaar).

Actie 5: Stimuleer lokale besturen om via het sociaal loket, Huizen van het Kind of OCMW kwetsbare (aanstaande) ouders proactief te informeren over de mogelijkheid om een verlaagd sociaal tarief te krijgen voor de dagprijs van de kinderopvang.

3. Recht op arbeid

Het recht op arbeid volgens de Belgische Grondwet omvat verschillende facetten. Zo hebben mensen het recht om een job naar keuze te doen. Dwangarbeid valt dus niet onder het recht op werk. We hebben ook recht op fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden en een eerlijke vergoeding voor het werk dat we doen. Bovendien hebben we het recht om voldoende informatie te krijgen, te overleggen en op collectieve onderhandelingen⁴.

3.1 Voorzie integrale trajectbegeleiding op maat

Mensen in armoede komen heel wat drempels tegen bij hun zoektocht naar werk. Vaak zijn verschillende basisvoorwaarden niet vervuld. Ze wonen in een slechte woning, hebben geen toegang tot vervoer en/of kinderopvang ... Daardoor is het niet evident om (betaald) werk te vinden en te behouden.

Het is belangrijk dat **trajecten naar werk vertrekken van een integrale aanpak op maat**, die de zoektocht naar werk combineert met het aanpakken van drempels op andere levensdomeinen. Dit vraagt een aanpak over organisaties heen, waarbij wordt samengewerkt volgens de noden van de werkzoekende. Een traject op maat houdt ook rekening met het tempo van de werkzoekende. Laat de focus op snel in plaats van duurzaam toeleiden los, en maak **trajecten zonder vooraf vastgelegd eindpunt mogelijk** voor wie dit nodig heeft.

“Om onze problemen aan te pakken, moeten we naar allerlei verschillende instanties. Je moet er steeds opnieuw je verhaal doen en elke dienstverlener pikt eruit wat zij vanuit hun werking kunnen aanpakken. Voor de rest word je weer doorgestuurd naar een andere dienst. Aan de kern van je problemen wordt daardoor vaak niet geraakt.”

Voorstel tot acties

Actie 1: VDAB zet in op het outreachend bereiken van kwetsbare werkzoekenden of niet-beroepsactieve groepen in functie van toeleiding naar de arbeidsmarkt

Actie 2: VDAB implementeert goede praktijken uit ESF- en andere innovatieve projecten structureel in zijn werking, met name omtrent het bereiken en begeleiden van groepen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt.

Actie 3: VDAB voorziet een aanbod op maat van haar nieuwe verruimde doelgroep (niet-beroepsactieven, sociale huurders, mensen met leefloon, verplichte inburgeraars ...) en werkt dit aanbod in overleg met ervaringsdeskundigen uit.

Actie 4: VDAB voorziet specifieke aandacht voor belangrijke basisvoorwaarden in trajecten naar werk. Zo dient er expliciet aandacht te zijn voor: betaalbare, toegankelijke en flexibele kinderopvang; toegankelijk (openbaar) vervoer; en stabiele en kwalitatieve (sociale) huisvesting en opleiding.

⁴ Art. 23 van de Belgische Grondwet

3.2 Zet in op intensieve trajectbegeleiding voor langdurig werkzoekenden met behoud van de werkloosheidsuitkering

De afstand tot de arbeidsmarkt is groot voor veel mensen in armoede. Die afstand verkleinen vergt inspanningen op verschillende levensdomeinen. Daarvoor is er **nood aan mentale én financiële ruimte**. De afstand vergroot alleen maar wanneer mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt weggehaald worden van het statuut werkloosheid en begeleiding naar werk hen pas terug benadert zodra bepaalde rand- of basisvoorwaarden in orde zijn.

Mensen komen ongewild vast te zitten in de niet-beroepsactiviteit zonder de financiële zekerheid van een werkloosheidsuitkering en kwalitatieve begeleiding. De kloof naar de arbeidsmarkt wordt zo steeds groter. **Niet sanctionering, maar intensieve ondersteuning is de sleutel naar succes.**

“Voor mij was financiële stabiliteit heel belangrijk. Zonder die zekerheid had ik niet de mentale ruimte om de stappen te zetten die nodig waren om te kunnen gaan werken. Ik moest op zoek naar een betere woning, werken aan mijn sociaal isolement, aan mijn zelfvertrouwen ... Als je uitkering dan heel onzeker of te laag is, gaat dat niet. Dan ben je puur bezig met overleven.”

Voorbeelden van mogelijke acties

Actie 1: VDAB zet versterkt in op de ontwikkeling van een intensief begeleidingstraject op maat van werkzoekenden met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Ze doen dit vanuit het vertrouwen dat wie werk zoekt ook *wil* werken, met als doel de realisatie van het recht op werk.

Actie 2: Hanteer een duidelijk en transparant sanctioneringsbeleid bij VDAB waarbij er aandacht is voor de context en rechten van de werkzoekende.

Actie 3: Erken de nood aan de nodige financiële middelen en een stabiel inkomen voor werkzoekenden om de stap naar werk te kunnen zetten. Een stabiele werkloosheidsuitkering boven de armoedegrens biedt meer mogelijkheden in een activeringstraject om de afstand tot de arbeidsmarkt te verkleinen, dan een leefloon.

Actie 4: Laat sociale tegemoetkomingen en kortingen trapsgewijs uitdoven bij de start van een job. Zo vermijd je het risico op inkomensvallen en versterk je de financiële zekerheid van gezinnen in armoede.

3.3 Garandeer eerlijke statuten voor iedere werknemer

In België heeft 4,7% van de werkende bevolking nog steeds een risico op armoede of sociale uitsluiting⁵. Mensen in kwetsbare positie vinden vaak werk in tijdelijke en

⁵ Armoedecijfers | Werkenden met armoederisico

slechtbetaalde jobs in precare werkomstandigheden. Werken via systemen als uitzendarbeid, dienstencheques of de platformeconomie zorgt zelden voor een verbetering van de levenssituatie van mensen in armoede. Bouw daarom voldoende garanties in voor werknemers die tewerkgesteld zijn in flexibele arbeidssystemen. **Garandeer een kwaliteitsvolle job met een waardig inkomen voor iedere werknemer.**

“Ik werkte al 2,5 jaar in weekendshifts van 12u per dag bij hetzelfde bedrijf. Ik deed het werk heel graag. Het enige probleem was dat ik geen vast contract kreeg, maar elk weekend een nieuw interimcontract. Op zich was dat geen probleem tot corona kwam. Toen was ik na 2,5 jaar mijn job kwijt zonder recht op bijvoorbeeld technische werkloosheid.”

Mensen in armoede komen in hun traject naar werk ook vaak terecht in een aaneenschakeling van onbetaalde stages. Die stages leiden uiteindelijk niet altijd tot een betaald contract en mensen bouwen er geen volwaardige sociale zekerheid mee op. **‘Gelijk loon voor gelijke arbeid’ betekent ook een eerlijke vergoeding voor stages.** Onderzoek ook de mogelijkheid tot opbouw van sociale rechten tijdens trajecten naar werk.

Voorstel tot acties

Actie 1: Voorzie een strikt kwaliteitskader met aandacht voor arbeidsvoorwaarden en welzijn op het werk in de subsidievoorwaarden van dienstenchequebedrijven.

Actie 2: Zorg voor een kader voor de toegang tot werk in knelpuntberoepen zodat mensen zonder wettig verblijf toch (tijdelijk) aan het werk kunnen.

Actie 3: Onderzoek in welke mate de jobbonus al dan niet een significant verschil maakt in het totale gezinsinkomen en zo dus potentieel een hefboom is uit de armoede.

Actie 4: Versterk de controle en handhaving op het misbruik van interimcontracten. Bedrijven die te veel gebruikmaken van uitzendkrachten voor de structurele invulling van bepaalde functies, moeten hierop aangesproken en indien nodig gesanctioneerd worden.

Actie 5: Zorg voor een eerlijke vergoeding bij alle werkervaringstrajecten en stages op de werkvloer, die ten goede komen aan werkzoekenden uit alle inkomensstelsels⁶.

Actie 6: Onderzoek de mogelijkheden voor de opbouw van sociale rechten tijdens activeringstrajecten naar werk waarbij er al arbeidsmatige prestaties geleverd worden op de werkvloer (vb. stages, vrijwilligerswerk ...).

⁶ Voor bepaalde werkervaringstrajecten en stages is geen vergoeding of stagepremie voorzien. Bovendien zijn sommige premies op maat van de werkloosheid uitgewerkt. Voor mensen uit andere statuten of uitkeringsstelsels, bijvoorbeeld het equivalent leefloon, komen deze premies niet altijd bovenop de uitkering. Dat zorgt voor een inkomensval en maakt de trajecten minder toegankelijk voor mensen in financiële moeilijkheden.

3.4 Zet in op inclusieve werkvloeren (sensibilisering en begeleiding van werkgevers)

Een inclusieve arbeidsmarkt is een gedeelde verantwoordelijkheid. Dat vraagt ook om **inspanningen vanuit de werkgeverskant**. Armoede is niet opgelost eens mensen in armoede aan het werk zijn. Ook op de werkvloer komen ze heel wat drempels of uitsluitingsmechanismen tegen. Mensen starten soms met een job, maar raken deze ook relatief snel terug kwijt. Om dit 'draaideureffect' tegen te gaan moeten werkgevers inzetten op een armoedebewust HR-beleid, met voldoende oog voor de noden van hun werknemers. Zij hebben alleen niet altijd de kennis of vaardigheden die nodig zijn voor de **begeleiding en retentie van kwetsbare werknemers**. Daarom is het belangrijk dat ze kunnen rekenen op een overzichtelijk en kwalitatief **ondersteuningsaanbod**.

Naast de aanwezige drempels, krijgen mensen in armoede ook vaak te maken met **discriminatie op de werkvloer**. Door systematisch **praktijktesten** uit te voeren, kan de overheid discriminatie bij aanwerving in kaart brengen en werkgevers op hun verantwoordelijkheid wijzen om een **preventiebeleid** voor gelijke behandeling op de werkvloer uit te werken. De addenda non-discriminatie bij de sectorconvenants kunnen hier een belangrijke rol in spelen.

“Als ze mijn naam gezien hebben, mag ik vaak niet eens op gesprek komen. Mijn ervaring is ook dat je veel sneller een vast contract krijgt als je naam Tim is, dan wanneer je mijn naam hebt.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Werk een integraal ondersteunend kader uit voor werkgevers dat hen aanspoort om werk te maken van een inclusief, armoedebewust HR-beleid. Instroom en retentie zijn daarin belangrijke facetten.

Actie 2: Voer bindende praktijktesten in en zet versterkt in op het thema non-discriminatie via sectorconvenanten om discriminatie bij aanwervingsprocedures en op de werkvloer te vermijden en aan te pakken.

Actie 3: VDAB verruimt hun werkgeversdienstverlening. Dat doen ze door in te zetten op begeleiding en coaching op de werkvloer voor werkzoekenden/werknemers met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt en bedrijven waar vooral profielen met een verhoogd armoederisico werken. Samenwerking tussen VDAB, de werkgevers en sociale partners is hierbij cruciaal.

3.5 Bouw de sociale economie uit als volwaardig deel van een inclusieve arbeidsmarkt

Een job in het reguliere arbeidscircuit is niet voor iedereen haalbaar. Daarom speelt de sociale economie een belangrijke rol bij de uitbouw van een inclusieve arbeidsmarkt. We vragen om het aantal plaatsen in de sociale economie uit te breiden, en om mensen sneller en transparanter te indiceren. **Een belangrijke voorwaarde daarbij is dat deze jobs ook echt op maat zijn, met voldoende en kwalitatieve begeleiding en een volwaardig loon.** Bedrijven die hun personeel sociaal tewerkstellen moeten daarvoor de mogelijkheid hebben om niet mee te gaan in de competitieve economische logica.

We vragen ook om kleinschalige ondernemingen met een aanbod binnen de lokale diensteneconomie te behouden, naast het individueel en collectief maatwerk. Dankzij hun kleinschaligheid bieden ze tewerkstelling met de nodige expertise en begeleiding op maat. Ze kunnen ook een lokaal dienstenaanbod ontwikkelen gericht op mensen in armoede die anders minder toegang tot bepaalde diensten zouden hebben (vb. kinderopvang, sociaal restaurant, klusjesdienst, energiesnoeiers ...).

Werknemers in de sociale economie hebben recht op een duurzaam en duidelijk loopbaanperspectief. Daaronder verstaan we de optie om in de sociale economie tewerkgesteld te blijven (of naar terug te keren) voor wie dat nodig is, en mogelijkheden tot doorstroom voor wie daar klaar voor is.

Voorstel tot acties

Actie 1: VDAB werkt aan een transparantere en krachtgerichte (ICF-)indicering. Om de behoefte aan ondersteunende maatregelen te bepalen, werken ze nauw samen met andere betrokken organisaties en de werkzoekende zelf.

Actie 2: Voorzie een apart kader voor voormalige LDE-initiatieven die voortkomen uit de buurt- en nabijheidsdiensten. Deze initiatieven zijn moeilijk in te passen in collectief of individueel maatwerk, maar wel van cruciaal belang in een inclusieve arbeidsmarkt. Zorg voor voldoende financiële zekerheid bij deze kleinschalige aanbieders. Zij zijn niet-economisch winstgevend maar hebben een sterke maatschappelijke meerwaarde.

Actie 3: Verzeker de toegang tot individueel maatwerk van mensen (in armoede) met een multiproblematiek op verschillende levensdomeinen. Door de te sterke focus op rendementsverlies door ziekte of handicap, vallen deze profielen van werkzoekenden vandaag nog te veel uit de boot.

Actie 4: Voorzie in een toegankelijk collectief maatwerk, waar ook mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt hun plek vinden, en diversifieer het aanbod van tewerkstelling. Momenteel is het nog te vaak repetitief, productiegericht werk.

Actie 5: Versterk het loonbeleid in het collectief maatwerk. Stel de arbeidsvoorwaarden gelijk met tewerkstelling in het normale economische circuit, door o.a. anciënniteit mee te nemen in een verhoging van het brutoloon i.p.v. door premies. Neem daarnaast bijkomende initiatieven om werken in de sociale economie voor elk gezinstype een hefboom uit monetaire armoede te laten zijn. Dat kan o.a. door deeltijdse tewerkstelling te combineren met een deeltijdse uitkering, een toereikend Groeipakket en getrapte sociale voordelen⁷.

Actie 6: Verhoog het aantal gesubsidieerde tewerkstellingsplaatsen in de sociale economie met 100.000 extra plaatsen, rekening houdend met de toegankelijkheid van jobs en inkomensversterkende maatregelen.

---

⁷ [Onderzoek naar de impact van de sociale economie op armoede in Vlaanderen \(2024\)](#)

4. Recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand

4.1 Stimuleer betaalbare gezondheidszorg met conventietarieven en veralgemeende derdebetalersregeling als voorwaarde in gezondheidspreventieprojecten en gezondheidsvoorlichting (GVO).

Ziek maakt arm en arm maakt ziek. De ongelijkheid in het gebruik van gezondheidszorg en de gevolgen ervan voor mensen in armoede wordt jaar na jaar bevestigd. Mensen in armoede hebben te maken met veel meer ongezonde levensjaren en zelfs vroegere sterfte.

In het kader van de betaalbaarheid en toegankelijkheid van de zorg is het een must de conventietarieven te verdedigen en bewaken. **De conventietarieven zijn cruciaal in de bescherming van patiënten tegen armoede én zorgen ervoor dat preventieve gezondheidszorg veel toegankelijker wordt.** Het Netwerk tegen Armoede stelt vast dat steeds minder artsen geconventioneerd zijn. Daardoor ontwikkelde zich de voorbije jaren een duale gezondheidszorg, zeker in de tweede lijn. Mensen in armoede consulteren minder snel en minder vaak specialisten-artsen in het ziekenhuis of maken minder gebruik van tandzorg. Dit maakt ook GVO en preventieve gezondheidszorg veel moeilijker tot onmogelijk. **Het is bijgevolg belangrijk alle artsen en zorgverstrekkers te mobiliseren en sensibiliseren om zich te conventioneren.** Geconventioneerde artsen zouden de norm moeten blijven. De Vlaamse overheid kan hierop aansturen in de contacten en gesprekken met vertegenwoordigers van artsen en zorgverstrekkers en ook door **conventionering te eisen als basisvoorwaarde in GVO of preventieprojecten.**

De beste garantie en preventie van gezondheidsproblemen is een veralgemening van de derdebetalersregeling voor iedereen in de eerstelijnszorg. Mensen met een laag inkomen stellen gezondheidszorg minder vaak uit met een derdebetalersregeling. Sinds 2015 is de derdebetalersregeling in de eerstelijnszorg er voor iedereen met verhoogde tegemoetkoming. Dat is echter onvoldoende om de grote gezondheidskloof tussen arm en rijk te verkleinen. Het Netwerk tegen Armoede pleit voor een **uitbreiding van de derdebetalersregeling naar alle huisartsen, maar ook naar andere zorgverstrekkers in de eerste lijn**, zoals kinesithérapie en (thuis)verpleging. Daarnaast vragen we ook de invoering van de **derdebetalersregeling voor consultaties van geneesheer-specialisten (tweedelijnszorg) na doorverwijzing** voor mensen met een verhoogde tegemoetkoming.

Voorstel tot acties

Actie 1: Sensibiliseer eerstelijns- en tweedelijnszorgverstrekkers over het belang van de betaalbaarheid en toegankelijkheid van zorg in het kader van GVO en samenwerkingsverbanden voor gezondheidspreventie .

Actie 2: Voer conventionering in als basisvoorwaarde bij het opzetten van gezondheidsvoorlichting (GVO) en samenwerkingsverbanden met zorgverstrekkers voor preventieve gezondheidszorg. Artsen, verpleging, kinesisten of tandartsen moeten geconventioneerd zijn en de derdebetalersregeling toepassen om partner te kunnen zijn in gesubsidieerde GVO of gezondheidspreventie van de Vlaamse overheid.

Actie 3: Stimuleer de oprichting of conversie van huisartsenpraktijken die momenteel werken met prestatiegeneeskunde naar abonnementsgeneeskunde (forfaitaire geneeskunde) zodat preventieve gezondheidszorg veel sterker gekoppeld wordt aan curatieve gezondheidszorg.

Actie 4: Ondersteun lokale besturen en private initiatieven die wijkgezondheidscentra willen uitbouwen op hun grondgebied om preventieve gezondheidszorg systematisch, duurzaam en dicht bij kwetsbare patiënten te kunnen voorzien.

Actie 5: Voorzie een gezondheidsbudget: een vast bedrag per inwoner in de begroting voor de preventieve gezondheidszorg in Vlaanderen. Dit budget moet eerstelijnszorgverstrekkers in staat stellen om sterker en expliciet in te zetten op GVO en preventieve gezondheidszorg.

4.2 Voorzie toegankelijke preventieve én curatieve tandzorg voor iedereen

Een steeds groter tekort aan tandartsen in Vlaanderen en Brussel belemmert de **toegang voor mensen die geen vaste tandarts hebben**. Zeker mensen in armoede die tandartsbezoek uitstellen, komen zo in een spiraal terecht van grotere tandproblemen en daaraan gelinkte gezondheidsproblemen. Daardoor kunnen ze niet zomaar terecht bij een tandarts als het dringend is, laat staan voor preventie. **Dring er bij de federale overheid op aan om het aantal studenten dat tandarts mag worden te verhogen**. Zo kan iedereen lokaal bij een tandarts terecht op een redelijke termijn. De huidige schaarste leidt tot het verder afstoten van mensen die niet regelmatig naar de tandarts (kunnen) gaan en dus tot grotere gezondheidsongelijkheid.

Bovendien zijn steeds minder tandartsen geconventioneerd. Daardoor komt de betaalbaarheid van tandzorg nog meer onder druk. Dat leidt dan op zijn beurt tot veel minder gebruik van preventieve tandzorg, zeker voor financieel kwetsbare groepen. Het Netwerk tegen Armoede stelt een duale samenleving vast door een tekort aan tandartsen in combinatie met de de-conventionering en de grote kostprijs van curatieve en preventieve tandzorg (vooral bij volwassenen). Mensen in armoede hebben frequent zeer grote

tandproblemen wat leidt tot sociale uitsluiting en verdere marginalisering. Stimuleer de conventionering van tandartsen en ontmoedig de-conventionering door **conventionering als basisvoorwaarde op te nemen in preventieprojecten in Vlaanderen**.

Sinds januari 2023 zijn tandzorgen voor kinderen en jongeren tot 19 jaar kosteloos (ipv 18 jaar voorheen). Dit is een goede maatregel die de drempel verlaagt. Goed dat de derdebetalersregeling nu ook door tandartsen kan worden toegepast. Het Netwerk tegen Armoede pleit voor een **veralgemeende toepassing van het derdebetalerstarief voor tandzorg** voor iedereen én een betere terugbetaling van tandzorg binnen de verplichte ziekteverzekering.

Voorstel tot acties

Actie 1: Mobiliseer en stimuleer alle tandartsen om zich te conventioneren én de derdebetalersregeling toe te passen zodat naast curatieve vooral ook preventieve tandzorg toegankelijker wordt voor elke inwoner van Vlaanderen.

Actie 2: Neem conventionering en de veralgemeende toepassing van de derdebetalersregeling op als basisvoorwaarde in samenwerkingsprojecten met tandartsen.

Actie 3: Onderneem extra initiatieven om preventieve tandzorg te versterken. Zet expliciet in op partnerschappen tussen welzijn- en gezondheidszorgwerkers, met mensen in armoede en hun verenigingen, en lokale besturen om de preventie van tandproblemen zowel bij kinderen als volwassenen te versterken.

4.3 Voorzie psychologische hulp voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren binnen het jeugdwerk

Uit een recente grootschalige bevraging van kinderen en jongeren in kwetsbare situaties blijkt dat **meer dan de helft** (55%) zich **slecht in zijn vel** voelt (Uit De Marge, 2021). Voor alle adolescenten in Vlaanderen (ongeacht socio-economische status) is dit 1 op 5 (25%) (Sigma, KU Leuven, 2022). Beide cijfers zijn verontrustend hoog. Over het algemeen ervaren jongeren in armoede beduidend meer moeilijkheden op het vlak van mentaal welbevinden in vergelijking met jongeren die niet in armoede leven. Dit heeft te maken met een **opeenstapeling van risicofactoren** (o.a. beperkt inkomen, slechte huisvesting, meer stress en gezondheidsrisico's) en het **ontbreken van bepaalde beschermingsfactoren** (o.a. minder toegang tot ontspanning, gezondheidszorg, educatieve prikkels, en minder kunnen terugvallen op een sociaal netwerk) die gezinnen in armoede ervaren. Het spreekt voor zich dat opgroeien in armoede een negatieve impact heeft op het welbevinden en de positieve identiteitsontwikkeling van een kind of jongere. Het is de **verantwoordelijkheid** van de **Vlaamse overheid** en elke burger, om ervoor te zorgen dat iedereen in Vlaanderen evenveel kansen krijgt om zich te kunnen ontplooien, zich goed te voelen, en goed omringd te zijn.

Signalen van jongeren in armoede duiden op de enorme **nood aan laagdrempelige psychologische ondersteuning**. Tegelijkertijd zien we dat de gemiddelde **wachttijd** voor

psychische of psychiatrische hulp steeds oploopt (Vlaamse Vereniging van Klinische Psychologen, 2021). **#stoelentekort** is een actie om het probleem van de lange wachttijden aan de kaak te stellen.

“Psychologische hulp moet laagdrempelig zijn, en voor een lange termijn. Ik heb al acht verschillende therapeuten gehad, en het is heel vermoeiend als je elke keer opnieuw je levensverhaal moet vertellen. Je moet elke keer opnieuw van nul beginnen. Als je ergens bent waar het vertrouwd is, waar je je op je gemak voelt... en er komt een therapeut die je kent ter plaatse, dan verdwijnen ook heel wat drempels. Je moet ook niet meer bellen om een afspraak te maken.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Ondersteun de verdere uitbouw van laagdrempelige ontmoetingsplaatsen (vb. integrale jeugdwerkingen, OverKop-huizen) voor kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties.

Actie 2: Stimuleer de werking van vindplaatsgerichte professionals (psychologen en therapeuten) in samenwerking met laagdrempelige ontmoetingsplaatsen voor maatschappelijk kwetsbare jongeren.

Actie 3: Zorg dat psychologische trajecten een voldoende lange looptijd hebben. Heb aandacht voor toeleiding en nazorg van maatschappelijk kwetsbare jongeren.

Actie 4: Zoek structurele oplossingen voor de lange wachttijden binnen de psychische hulpverlening. Ga hiervoor in overleg met de bevoegde federale diensten en beleidsverantwoordelijken

Actie 5: Bouw voldoende garanties in zodat de terugbetaling voor psychische hulp ook voldoende effectief is voor jongeren in armoede (o.a. via derdebetalersregeling).

Actie 6: Investeer in opleidingen voor eerstelijns werkers, psychologen en psychotherapeuten voor het aanleren van de juiste basishouding en het correct omgaan met trauma's uit generatiearmoede.

4.4 Treed op tegen extreem hoge armoedecijfers onder etnisch-culturele minderheden

Mensen met een migratieachtergrond hebben een veel hoger risico op armoede. Mensen met een migratieachtergrond die in armoede leven worden op meerdere levensdomeinen tegelijkertijd gediscrimineerd tegenover mensen die enkel in armoede leven of mensen die enkel een migratieachtergrond hebben. In de dagelijkse realiteit van mensen in armoede grijpen die kenmerken en contexten op elkaar in. Gezinssamenstelling, etnisch-culturele achtergrond, inkomen, opleidingsachtergrond ... zijn doorslaggevend voor **discriminatie op de huurmarkt en arbeidsmarkt.**

Armoede bij personen met een migratieachtergrond dient beter gemonitord te worden.

Naast algemene maatregelen dienen de actie- en beleidsplannen tegen armoede specifiek in te zetten op het aanpakken van armoede bij mensen met een migratieachtergrond door ook racisme en discriminatie op basis van etnisch-culturele achtergrond mee in overweging te nemen.

Specifieke aandacht dient hierbij ook te gaan naar de **kwetsbare positie van vrouwen met een migratieachtergrond** die te maken krijgen met op elkaar inspelende uitsluitingsmechanismen. Daarnaast is het noodzakelijk dat **verenigingen structureel worden erkend en ondersteund om te werken rond armoede bij etnisch-culturele minderheden**.

Voorstel tot acties

Actie 1: Voorzie in monitoring van discriminatie bij mensen met migratieachtergrond en armoede en pak de discriminatie op huurmarkt en arbeidsmarkt aan. Praktijktesten kunnen sensibiliserend ingezet worden.

Actie 2: Voorzie in ondersteuning van maatschappelijk kwetsbare vrouwen met een migratieachtergrond die te maken krijgen met op elkaar inspelende uitsluitingsmechanismen.

Actie 3: Ondersteun verenigingen die specifiek werken rond armoede bij etnisch-culturele minderheden.

4.5 Waarborg een menswaardig bestaan voor mensen zonder wettig verblijf

De **aanwezigheid van mensen zonder wettig verblijf in de samenleving is een realiteit, maar hun levensomstandigheden zijn schrijnend**. Vanwege hun gebrek aan geldige verblijfspapieren zijn zij uitgesloten van waardig werk, opleiding, kwalitatieve huisvesting ... Hun mensenrechten en kansen op menswaardig bestaan worden nauwelijks tot niet erkend, laat staan gerespecteerd. Het recht op menswaardig bestaan voor elke burger is nochtans opgenomen in de Belgische Grondwet (art. 23) en de organieke wet van 8/7/1976 betreffende de OCMW's. Het Netwerk tegen Armoede vraagt garanties voor een menswaardig bestaan voor alle mensen die verblijven op Belgisch grondgebied, ook voor mensen zonder wettig verblijf.

Breid de wettelijk verankerde rechten van mensen zonder wettig verblijf uit. **Zorg voor een minder beperkend kader voor de toegang tot (vrijwilligers)werk en verblijf via werk, opleiding, regularisatie ...** Activeer een onafhankelijke, multidisciplinaire adviescommissie die regularisatieaanvragen beoordeelt. Aangezien de levensomstandigheden van mensen zonder wettig verblijf niet beperkt zijn tot enkele gezagsdragers, roept het Netwerk tegen

Armoede op tot een dialoog tussen alle bevoegdheden en niveaus, en samenwerking tussen overheden om de mensenrechten van mensen zonder wettig verblijf te garanderen.

“Toen ik zwanger was, ging ik naar een ziekenhuis. Ik had geen papieren. Ze hebben me enkel gevraagd of ik de nodige zorgen kon betalen. Ik had geen geld, maar heb toegezegd omdat ik voor mijn kind wilde zorgen. Ik moest 50 euro betalen. Niemand heeft me uitgelegd dat ik recht had op Dringende Medische Hulp. Er werd geen info gegeven en er was geen doorverwijzing naar sociale diensten.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Verzeker een vlotte toegang tot het recht op gezondheidszorg van mensen zonder wettig verblijf via harmonisatie van de procedure Dringende Medische Hulp en verstrek overal dezelfde zorg. Beperk verder de drempels die het gebruik ervan hinderen.

Actie 2: Zorg ervoor dat arbeidsmigranten toegang hebben en inzage krijgen tot hun dossier bij het uniek loket.

Actie 3: Ga in gesprek met mensen zonder wettig verblijf. Zij worden zelden betrokken in de dialoog rond wet- en regelgeving die hen aanbelangt. Die dialoog biedt nochtans cruciale informatie en inzichten voor een adequater en coherenter beleid. Zo kunnen eenvoudigere en transparantere procedures ‘vermijdbare’ trajecten van uiteindelijke erkenning na lang onwettig verblijf tot een minimum beperken.

Actie 4: Voorzie financiële steun aan kinderen zonder wettig verblijf die leerplichtig zijn maar geen (school)toelagen ontvangen om het recht op onderwijs te garanderen.

5. Recht op behoorlijke huisvesting

5.1 Verhoog het aanbod en bouwritme van sociale woningen

In 2023 stonden zo'n 176.000 gezinnen op de wachtlijst voor een sociale woning. Er is een groot tekort aan sociale woningen, maar het ontbreekt ook aan positieve beeldvorming van sociale huurders. Hun leven wordt sterk in de gaten gehouden, gecontroleerd en gesanctioneerd. Er is te weinig oog voor een positieve aanpak. Zo zien we dat het nieuwe toewijzingssysteem, dat de Vlaamse Regering invoerde in 2023, de meest kwetsbare kandidaat-huurders met de grootste woonnood dreigt uit te sluiten⁸. Het grondrecht op wonen wordt steeds meer gekoppeld aan voorwaarden die niets met hun woonbehoeften te maken hebben. Sociale huurders worden gevisieerd met verplichtingen en boetes in plaats van hen te stimuleren en ondersteunen om bijvoorbeeld Nederlands te leren of een traject te lopen bij de VDAB. Het resultaat is een activerings- en taalbeleid dat veel strenger is voor sociale huurders dan voor anderen. Het viseren van sociale huurders heeft net alles te maken met de schaarste aan sociale huurwoningen.

“Ik huur momenteel privé. Ik ga werken om alles betaald te krijgen maar heb een heel laag inkomen. Daardoor vind ik het heel moeilijk een huis op de privémarkt, en dreig ik in de toekomst mijn huidige woning te verliezen vanwege de onteigeningen aan de grote baan. Ik kom niet in aanmerking voor een sociale woning door de taalvereiste. Ik zou dus Nederlandse les moeten volgen om hiermee in orde te zijn. Maar als alleenstaande werkende mama lukt mij dat echt niet.”

Er is nood aan meer en betere sociale woningen. Dat is namelijk een belangrijke buffer tegen armoede en een cruciaal instrument om het recht op wonen voor mensen in armoede te garanderen. Het is aan de Vlaamse Regering om die te realiseren om zo de wachtlijsten weg te werken.

“De wachttijden voor een sociale woning zijn heel lang, helaas. Ik zou graag hebben dat daar iets aan verandert, dat er meer plaats is en ook sneller plaats zou komen.”

---

⁸ [Nieuw toewijzingssysteem sociale huurwoningen werkt meer dak- en thuisloosheid in de hand](#)

Voorstel tot acties

Actie 1: Teken een nieuw en ambitieus groeipad voor sociale woningen uit in Vlaanderen dat gepaard gaat met een concreet budget.

Actie 2: Werk samen met lokale besturen om een verhoging van het aantal sociale woningen op hun grondgebied te realiseren via een dwingend bindend sociaal objectief. Het bindend sociaal objectief is een minimum en geen maximum. Lokale besturen die meer woningen willen realiseren, moeten dit kunnen en moeten voldoende financiering krijgen.

Actie 3: Voer de sociale last terug in om het aantal sociale woningen te verhogen. Dat verplicht gemeenten en steden om elk privaat bouwproject voor een deel sociaal in te vullen.

Actie 4: Stimuleer woonmaatschappijen, ook financieel, om in te huren op de private markt en zo een bijkomend betaalbaar woonaanbod te creëren. Promoot dit model ook nadrukkelijker bij private verhuurders.

Actie 5: Zet in op een positieve beeldvorming van sociale huur door dit als een duurzame woonoplossing te zien voor kwetsbare groepen in de samenleving. Om dit te bereiken, moeten de verstrengde voorwaarden afgebouwd of herzien worden zodat die sociale huurders niet langer stigmatiseren. Behoud daarom alleen de voorwaarden die echt gerelateerd zijn aan de woonbehoefte.

5.2 Waarborg kwalitatieve en betaalbare woningen op de private huurmarkt

Er is nood aan **meer investeringen in de private huurmarkt om het aanbod aan betaalbare woningen te vergroten**. Dat zorgt voor snellere effecten. Maar het is nog steeds belangrijk om op lange termijn te blijven streven naar een voldoende aanbod van sociale woningen.

Het is van belang om een **systeem van geconventioneerd verhuren** uit te werken dat private verhuurders ondersteunt en ontzorgt om kwaliteitsvolle woningen betaalbaar te verhuren. Zo kunnen verhuurders een kwaliteitsvolle woning verhuren aan gezinnen die wachten op een sociale woning, **zonder dat de huur meer dan een derde van hun inkomen bedraagt**. In ruil hiervoor geeft de Vlaamse overheid financiële stimulansen, zoals premies, fiscale aftrek en/of betaalgarantie aan de verhuurder. Zo wordt de huurmarkt aantrekkelijk voor potentiële verhuurders. De geconventioneerde huur kan enerzijds kwetsbare huurders beter beschermen en ook het aanbod voor deze doelgroep verhogen. Gezien de lange wachtlijsten voor een sociale woning, kan de doelgroep voor geconventioneerde huur afgebakend worden volgens dezelfde criteria als die voor sociale huur. Het advies van de Vlaamse Woonraad uit 2019 geeft een goede aanzet voor een stelsel van geconventioneerd verhuren.

“Je huurt goedkoop, maar betaalt veel meer verwarming. Die goedkope huur lost niet veel op. Het is goed dat verhuurders woningen energiezuinig maken. De huurprijs mag dan niet de hoogte inschieten.”

“Ik heb een gezin van 7: ikzelf, mijn vrouw en 5 kinderen. Wij huurden eerst een woning op de privémarkt. Dat huis was echter in hele slechte staat. De muren waren zwart van het vocht en mijn kind werd ziek. Ik ben moeten vertrekken. Dan heb ik een noodwoning gekregen van het sociaal verhuurkantoor en daar ben ik heel blij mee, maar men zei me heel duidelijk dat dit maar tijdelijk was.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Ontwikkel een systeem van geconventioneerd huren. Binnen dat systeem verhuren verhuurders een kwaliteitsvolle woning aan een welomlijnde doelgroep tegen een betaalbare huurprijs in ruil voor financiële stimulansen (premies, aftrek, etc).

Actie 2: Verplicht het conformiteitsonderzoek over gans Vlaanderen, voorafgaand aan elke verhuring als hoofdverblijfplaats. Zorg ervoor dat woningen niet verdwijnen van de huurmarkt, maar op die markt blijven met een betere energieprestatie en een betaalbare huurprijs (cf. systeem geconventioneerd huren).

Actie 3: Introduceer een objectivering van huurprijzen voor energievervlindende woningen. Dit verbetert immers de betaalbaarheid voor huurders en moedigt verhuurders aan om de nodige energierenovaties te ondernemen.

5.3 Verhoog de toegang tot de private huurmarkt

De huurwaarborg vormt voor veel Vlaamse huishoudens een stevige drempel tot de private huurmarkt. Veel alleenstaanden en gezinnen kunnen niet onmiddellijk drie maanden huurwaarborg op tafel leggen, zeker niet op een moment dat ze ook de eerste maand huur moeten betalen en geconfronteerd worden met verhuiskosten. Bovendien is een vroegere huurwaarborg soms nog niet terugbetaald, moet misschien nog een opzeg of huurachterstal van een vorige huurwoning worden betaald. Dit maakt de huurder erg kwetsbaar en verhoogt de kans op armoede en latere problemen ook op andere vlakken. Het verhogen van de **huurwaarborg naar drie maanden heeft dan ook zeer grote uitsluitingseffecten** voor mensen in armoede. De drempel is nu zo hoog dat zij gewoonweg geen nieuwe betaalbare huurwoning kunnen vinden. De huidige huurwaarborglening biedt voor te weinig huishoudens een oplossing. Kwetsbare huishoudens moeten op maat ondersteund worden door de uitbouw van een **centraal huurwaarborgfonds**.

Er bestaat ook **discriminatie op de huurmarkt** op basis van verschillende kenmerken, zoals migratieachtergrond, seksuele geaardheid en handicap. Een vaak onderbelicht aspect is discriminatie op basis van inkomensstatus, dat ook moet worden meegenomen in praktijktesten op lokaal niveau. Deze testen hebben een sensibiliserend effect. In een latere fase is discriminatie veel moeilijker aan te tonen, vooral gezien de krapte op de private

huurmarkt. Dit doet zich vooral voor in het onderste segment, wat natuurlijk discriminatie in de hand werkt. Het Netwerk tegen Armoede dringt er naast praktijktesten ook op aan om sensibiliserende activiteiten voort te zetten, zoals het aanbieden van trainingen aan verhuurders, zowel particulieren als immokantoren.

Daarnaast zien we de huurpremie en huursubsidie als noodmaatregelen die zich opdringen in een noodsituatie, zoals de Vlaamse wooncrisis zich al decennialang manifesteert. Wie vier jaar op de wachtlijst staat voor een sociale woning, kan aanspraak maken op een huurpremie. Wie verhuist van een niet-conforme naar een conforme woning op de private huurmarkt, kan aanspraak maken op een huursubsidie. Reeds in de (vorige) regeerperiode werden een aantal wijzigingen doorgevoerd in beide stelsels. Maar wie geen kwaliteitsvolle woning onder een bepaalde huurprijsgrens vindt, valt uit de boot. Hoewel zowel de huurpremie als de huursubsidie voor kwetsbare huurders op de private markt een reële ondersteuning bieden, kunnen uiteindelijk veel te weinig rechthebbenden er ook gebruik van maken. De onderbescherming is groot.

Voorstel tot acties

Actie 1: Bouw een centraal huurwaarborgfonds uit.

Actie 2: Bestrijd discriminatie op de private huurmarkt door sensibilisering en handhaving met praktijktesten over heel Vlaanderen.

Actie 3: Hervorm de huurpremie en huursubsidie en verlaag de administratieve drempels. Streef hierbij naar een automatisch, duidelijk en toegankelijk systeem. De Vlaamse regering betreft daarbij mensen in armoede, gezien zij vanuit hun directe ervaring de verschillende knelpunten en drempels kunnen aanduiden en oplossingen aanreiken.

Actie 4: Verlaag voor de huurpremie de wachttijd van 4 jaar naar 1 jaar op de wachtlijst voor een sociale woning. Daarnaast moet de voorwaarde rond maximale toegestane huurprijs in verhouding staan met effectieve huurprijzen voor een kwaliteitsvolle woning. Een huurder kan daar namelijk geen invloed op uitoefenen en slaagt er te vaak niet in een kwaliteitsvolle woning te vinden binnen het geldende prijsplafond door het beperkte aanbod op de private huurmarkt.

Actie 5: Koppel de huursubsidie sterker aan het inkomen van de huurder en zorg voor automatische toekenning of een procedure met minimale administratieve drempels. De koppeling aan maximale huurprijs moet hier ook weggenomen worden.

5.4 Voorzie een wonen- en energiepact voor sociaal rechtvaardig klimaatbeleid

Het klimaatbeleid heeft een grote sociale impact. Terwijl mensen met een laag inkomen (vaak noodgedwongen) een kleine ecologische voetafdruk hebben, dreigen ze wel de

rekening te krijgen van een klimaatbeleid zonder sociale component. Denk maar aan hoge energieprijzen, waarbij huurders nauwelijks invloed hebben op investeringen in energiezuinige maatregelen, lage emissiezones, koolstofaks of het capaciteitsstarief. Mensen in armoede worden veel harder getroffen door dergelijke maatregelen, terwijl zij lang niet de grootste vervuilers zijn. Nochtans is een sociaal klimaatbeleid perfect mogelijk.

Zowel de energie- als de huurprijzen gingen de voorbije maanden door het dak. We pleiten al vanaf het begin van de energiecrisis voor maatregelen die de meest kwetsbaren in onze samenleving ondersteunen, zoals mensen met een inkomen op of onder de armoedegrens. Iedereen moet minimaal menswaardig kunnen leven. Er is dus nood aan **massale investeringen om woningen energiezuinig te maken**. Er is nog veel potentieel in sociale huisvesting om woningen te renoveren tot energiezuinige woningen. Dat is niet alleen goed voor het klimaat, maar bestrijdt ook energiearmoede. Om kwaliteitsvolle woningen aan betaalbare huurprijzen op de markt te brengen, moet er een fiscale stimulans voor private verhuurders komen. Ook gezinnen in kwetsbare posities moeten toegang hebben tot hernieuwbare energiebronnen. Zorg hierbij voor collectieve systemen bij de installatie van energie-acties, bijvoorbeeld op wijkniveau in plaats van op individueel niveau. Dit alles heeft een dubbel voordeel: een lagere energiefactuur en minder CO₂-uitstoot. **Klimaatbeleid moet daarom ook een sociaal beleid zijn.**

"Ik betaal 650 euro per maand voor een huurwoning, met enkel glas en zonder dakisolatie. Mijn energiefactuur swingt de pan uit. Ik sta ondertussen al 3 jaar op de wachtlijst voor een sociale woning, maar ik heb zeker nog enkele jaren te gaan. Mijn huisbaas zegt dat hij wel wil, maar zelf niet de middelen heeft om de nodige investeringen te doen."

Voorstel tot acties

Actie 1: Investeer in collectieve/wijkgebonden energiebesparende woningrenovatie door middel van een ambitieus renovatie-actieplan met concrete doelstellingen. Ontzorg verhuurders (ook sociale verhuurders) en bewoners in de realisatie hiervan.

Actie 2: Vermijd dat de renovatiegolf leidt tot de noodgedwongen verkoop van sociale woningen.

5.5 Ban dak- en thuisloosheid uit tegen 2030

Het recht op wonen wordt het hardst geschonden bij mensen in dak- en thuisloze situaties. Met de Europese ambitie, die België mee ondertekend heeft via de Lissabonverklaring, om dak- en thuisloosheid te beëindigen tegen 2030, is het noodzakelijk om een langetermijnvisie te ontwikkelen over de aanpak.

Dak- en thuisloosheid is een complexe problematiek die een geïntegreerde aanpak vraagt op verschillende beleidsniveaus. Voorheen bleven oplossingen vaak ontoereikend. Ze

situëren zich meestal op lokaal niveau, terwijl ook een sterk bovenlokaal beleid noodzakelijk is. Het is daarom goed dat er een Vlaams actieplan ter bestrijding en voorkoming van dak- en thuisloosheid is. Een volgend actieplan vertrekt idealiter vanuit een gezamenlijke strategie van de beleidsdomeinen Welzijn en Wonen en maakt werk van een intersectorale samenwerking.

“Momenteel slaap ik in de nachtopvang. Als ik geluk heb, kan ik af en toe een nachtje bij een kennis op de sofa slapen. Het liep 5 jaar geleden de eerste keer verkeerd. Mijn relatie liep stuk en ik wist niet goed waarheen. Ik trok 5 jaar geleden in bij een vriend met een eigendomswoning. Ik woonde er zonder huurcontract en heb bijgevolg geen rechten. Mijn geld en gerief ben ik kwijt en ik stond van de ene dag op de andere met een kleine reiskoffer op straat. Nu probeer ik aansluiting te zoeken bij de juiste instanties, want ik droom van een simpel, betaalbaar, proper huisje, waarin ik me veilig voel.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Pak dak- en thuisloosheid aan met woonoplossingen. Een kwaliteitsvolle en betaalbare woning is de noodzakelijke basis om andere sociale rechten te garanderen.

Actie 2: Evalueer het toewijzingssysteem in de sociale huur. Stuur het waar nodig bij zodat het rekening houdt met de meest kwetsbare huishoudens. De grote focus op lokale binding werpt bijzonder hoge drempels op, die kwetsbare groepen uitsluiten van een sociale huurwoning.

Actie 3: Maak werk van een gezamenlijke Vlaamse strategie. Het volgende Actieplan ter bestrijding van dak- en thuisloosheid vertrekt idealiter vanuit een gezamenlijke strategie vanuit Wonen en Welzijn.

Actie 4: Gebruik het Interministerieel Overleg (IMC) om tot een integrale aanpak te komen met alle bevoegdheidsniveaus samen om de uitroeiing van dak- en thuisloosheid tegen 2023 te realiseren.

6. Recht op bescherming van een gezond leefmilieu

6.1 Zorg voor een sociaal rechtvaardige klimaattransitie: bestrijdt energiarmoede en vervoersarmoede

Het Netwerk tegen Armoede pleit voor een **sociaal rechtvaardige klimaattransitie**. Het **klimaatbeleid zal sociaal zijn of het zal niet zijn**. Naast investeringen in energiezuinige (sociale) woningen door overheid en private verhuurders (zie boven), zijn investeringen in betaalbaar openbaar vervoer en gedeelde mobiliteit dringend nodig. Dat helpt in de strijd voor een beter klimaat én tegen vervoersarmoede. Mensen ervaren grote drempels om werk te zoeken, opleidingen te volgen of aan vrijetijdsparticipatie te doen omdat ze aangewezen zijn op het openbaar vervoer. Investeer in mensen en niet in asfalt als het gaat om duurzame mobiliteit.

Garandeer de beloofde basisbereikbaarheid. Een sociaal duurzame mobiliteit betekent een herverdeling van de mobiliteit. Het streefdoel daarbij is de garantie van mobiliteit voor iedereen, ook voor mensen met een fysieke beperking, of voor hen zonder auto, rijbewijs of fiets. Werk daarom het openbaar vervoernetwerk uit met de noden van de reiziger als uitgangspunt, met een voldoende hoge frequentie en grote spreiding. Vervoersarmoede kan enkel aangepakt worden via een verhoogde inspanning op verschillende fronten, namelijk betaalbaarheid, fysieke toegankelijkheid, toegang tot informatie ...

"Ik rij met de bus naar het werk omdat ik geen auto heb. Ik moet daarvoor twee bussen nemen. Als de eerste bus vertraging heeft, mis ik de aansluiting. Dat gebeurt regelmatig, waardoor ik vaak te laat ben op mijn werk."

Voorstel tot acties

Actie 1: Voorzie betaalbaar en toegankelijk openbaar vervoer dat basisbereikbaarheid garandeert voor iedereen.

Actie 2: Voer een ex-post armoedetoets of evaluatieonderzoek uit om de impact van het huidige aanbod van vervoersmaatschappij De Lijn te meten op het vlak van vervoersarmoede.

Actie 3: Neem bijkomende maatregelen tegen vervoersarmoede zodat de dagdagelijkse heen en weer mobiliteit naar school, tewerkstellingsplaats, basishulp- en dienstverlening en vrijetijdsbesteding vlot haalbaar is voor iedereen. Ook in het weekend en in de avonden.

7. Recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing, sport en ontspanning

Maak vrije tijd inclusief in elke regio. Naast het structureel betaalbaar maken van vrije tijd, moeten mensen in armoede tal van andere drempels overwinnen (o.a. mobiliteitsdrempels, digitale drempels, informatieve drempels, sociale drempels, psychologische drempels). Een inclusief vrijetijdsbeleid heeft aandacht voor al deze drempels. Bij een inclusief vrijetijdsbeleid wordt **toegankelijkheid breed** gezien. Naast het structureel **betaalbaar** maken van vrije tijd, is het belangrijk om het aanbod ook voldoende **bekend, bereikbaar, bruikbaar, beschikbaar, betrouwbaar, begrijpelijk (7 B's)** te maken bij maatschappelijk kwetsbare groepen. Het spreekt voor zich dat hiervoor een **transversale aanpak** nodig is waarbij de **verschillende beleidsdomeinen** (cultuur, jeugd, sport, toerisme, mobiliteit) moeten samenwerken om de **mogelijke maatregelen** te treffen.

7.1 Maak vrije tijd betaalbaar in elke regio

Deelname aan vrije tijd is een grondrecht. Toch kan bijna de helft van de Vlamingen in een kwetsbare positie zich niet veroorloven om wekelijks een klein bedrag uit te geven aan persoonlijke behoeftes van ontspanning of om regelmatig te participeren aan vrijetijdsactiviteiten zoals sport, film, concerten. De **kostprijs** van een activiteit blijft **één van de meest doorslaggevende drempels**. Het is daarom belangrijk om het **structureel kortingstarief van 80% op vrije tijd** voor mensen die recht hebben op kansentariaf transversaal wordt **gesubsidieerd door Vlaanderen** (oa. via de UitPAS, VRIJUIT, Iedereen Verdient Vakantie), zodat de financiële drempel naar een divers vrijetijdsaanbod structureel wordt verlaagd.

“Mijn dochter doet ballet, zij kan dat doen doordat ze maar 20% moet betalen. Als dat 50% wordt, ga ik dat niet meer kunnen betalen. Mijn zoon zal ook niet meer naar de Chiro kunnen gaan als het duurder wordt. Ze zouden veel meer thuisblijven. Hun recht om te kunnen deelnemen aan vrije tijd zal ontnomen worden.”

Solidaire kortingssystemen waarbij zowel de vrijetijdsaanbieder (bijvoorbeeld 40%, de Vlaamse en het lokaal bestuur (bijvoorbeeld 40%), en de deelnemer zelf (bijvoorbeeld 20%), een deel tussenkomen in de kostprijs van de activiteit biedt een goede garantie voor het opnemen van een **gedeeld engagement**.

Een kanttekening bij dit solidaire kortingssysteem is dat vrijetijdsaanbieders/steden&gemeenten die sterk **inclusief** werken **meer kosten** maken en dat hun aandeel uiteindelijk zo groot wordt dat het hun draagkracht kan overschrijden. Ze mogen geen slachtoffer worden van hun succesvolle inclusieve werking. Naast de Lokale overheid, kan ook de Vlaamse overheid instaan voor **extra tegemoetkomingen** aan **vrijetijdsinitiatieven/steden&gemeenten** die **meer inclusief** werken (en dus meer kansengroepen bereiken). We dienen hier wel twee opmerkingen bij te maken. Eén opmerking hierbij is dat het **kostenaandeel voor de organisatie sterk afhankelijk is** van de **soort activiteit** (bv. extra materiaal/lesgevers moeten voorzien/bepaalde plaatsen vrijstellen aan kansentariaf). Daarnaast is het kostenaandeel voor het **lokale/intergemeentelijke**

bestuur ook sterk afhankelijk van het **type aanbod** (bij bepaal type aanbod zijn ze ook aanbieder waardoor ze 80% korting geven) als de **grootte van het aanbod** (bv. de kosten lopen systematisch hoger op in centrumsteden omdat daar meer aanbod is). We vragen ons af of er een **differentiatie** van de **tegemoetkoming mogelijk/wenselijk** is naargelang de kosten?

Momenteel zorgt de **fragmentatie** aan structurele **kortingssystemen** voor **onduidelijkheid bij** zowel de **gebruikers als aanbieders** en het **middenveld**. Hetzelfde aanbod bij Iedereen Verdient Vakantie voor daguitstappen (bv. musea) kan bijvoorbeeld verschillen in prijs als de korting ook wordt toegekend via de UiTPAS. Het is **wenselijk om al deze systemen wat beter** op elkaar **af te stemmen** en samen te brengen binnen **één overzichtelijk platform** waarbij mensen die recht hebben op kansentarief **automatisch korting krijgen** op het **gehele vrijetijdsaanbod**, en geen doolhof van verschillende procedures/inlogsystemen/toekenningcriteria moeten doorlopen voor het verkrijgen van korting.

*Daarnaast is er een **grote verscheidenheid** tussen de verschillende **structurele kortingssystemen** en de manieren waarop zij inzetten op het **verminderen van verdoken kosten/andere drempels**. Bij de UiTPAS kunnen mensen in armoede punten verzamelen die ze kunnen inzetten voor consumpties en het aankopen van sportkledij. Bij VRIJUIT worden vervoersonkosten gedeeltelijk terugbetaald. Organisaties die gebruikmaken van VRIJUIT krijgen een forfaitair bedrag uitgekeerd voor verschillende soorten vervoer. Bij Iedereen Verdient Vakantie wordt voor daguitstappen geen rekening gehouden met vervoerskosten. Voor vakanties kan wel een 10-rittenkaart van De Lijn aangevraagd worden (voor de NMBS is er geen tussenkomst). Het is zeer waardevol dat deze bijkomende initiatieven er zijn. Maar het is aangewezen dat die **extra tegemoetkomingen (bijvoorbeeld voor vervoerkosten) over de verschillende structurele kortingssystemen vrijetijdsdomeinen heen geharmoniseerd worden** mits duidelijke richtlijnen.*

Tot slot, is het van belang dat structurele kortingstarieven **intergemeentelijk én bovenlokaal** gelden om vrije tijd betaalbaar te maken **in elke vrijetijdsregio**. Momenteel hangen participatiekansen nog teveel af van de plaats waar mensen wonen.

"Wat ik onrechtvaardig vind, is dat niet iedereen kan gaan zwemmen aan verminderd tarief ook al hebben ze er recht op. In bepaalde steden in Vlaanderen kan je korting krijgen via de UiTPAS, maar in andere steden is dit nog niet het geval. Mijn vriend heeft bijvoorbeeld geen UiTPAS, omdat hij in een buurgemeente woont. Hij moet dus altijd de volle pot betalen terwijl hij daar ook recht op heeft."

Voorstel tot acties

Actie 1: Garandeer een structureel kansentarief met 80% korting op vrijetijdsactiviteiten (oa. via de UiTPAS, VRIJUIT, Iedereen Verdient Vakantie)

- Vanuit Vlaanderen moet intersectoraal (departement CJM/Sport Vlaanderen/Toerisme Vlaanderen) een bovenlokaal budget voorzien worden van minimaal 40% op het structureel kansentarief.
- Er moet een bijkomend Lokaal én Vlaams budget voorzien worden om sterk inclusieve vrijetijdsinitiatieven/steden&gemeenten financieel te ontlasten indien hun eigen aandeel in de solidaire kostendeling te groot wordt.

Actie 2: Koppel aan de structurele kortingssystemen ook structurele kortingen voor andere verdoken kosten voor mensen in armoede, zoals consumpties ter plaatse, sportkledij, vervoerkosten ...

Actie 3: Investeer in de verdere uitrol van de bovenlokale UiTPAS zodat mensen in armoede ook buiten hun eigen UiTPAS-regio kunnen deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten met korting.

7.2 Zet in op toeleiding naar het reguliere én integrale vrijetijdsaanbod

Een belangrijke **transversale strategie** voor een inclusief vrijetijdsbeleid is in te zetten op **toeleiding**. Toeleiding is elke stap die nodig is om geïsoleerde mensen in armoede te bereiken, hun vertrouwen te winnen, hen te informeren en kennis te laten maken met vrijetijdsaanbod. Het uiteindelijke doel is te komen tot duurzame deelname aan de samenleving door middel van cultuur, sport, jeugdwerk of toerisme. Dit gebeurt in een gelijkwaardige dialoog en relatie tussen individu, bemiddelingsorganisatie en vrijetijdsaanbieder. **Toeleiding vertrekt vanuit de persoon in armoede zelf, en omvat alle stappen die nodig zijn om de afstand tussen het vrijetijdsaanbod en de persoon te verkleinen.** De uitdaging moet zich blijven richten op het steeds opnieuw bereiken van nieuwe mensen, wat een grotere inspanning vergt. Het blijven moeite doen voor het bereiken van nieuwe groepen, moet een permanent aandachtspunt zijn. Naast de toeleiding naar en actief toegankelijker maken van het **reguliere vrijetijdsaanbod**, blijft het belangrijk om **ook een integraal doelgroepspecifiek aanbod te hebben over de verschillende sectoren heen (cultuur, sport, jeugdwerk, en vakantie)**. Dit moet ervoor zorgen dat maatschappelijk kwetsbare mensen zich veilig voelen en dat er aandacht is voor alle drempels in de wijze waarop het vrijetijdsaanbod is vormgegeven. Het blijft essentieel om vanuit de Vlaamse Overheid te investeren in een laagdrempelig vrijetijdsaanbod én toeleiding omdat het ook een **belangrijke katalysator** kan zijn **voor het bereiken van bredere maatschappelijke doelstellingen (o.a. onderwijs, werk, het verbeteren van de Nederlandse taal):**

"Via de armoedevereniging begon ik gebruik te maken van de kansenas. Maar ik bleef tegen drempels stoten: 'Wat moet ik kiezen? Hoe moet ik er geraken?'. De vereniging bleef aandringen om af en toe mee te gaan in groep. In het begin heb ik mij

volledig afgeschermd. Maar stilaan bloeide ik open. Soms ging ik mee, niet altijd uit interesse voor de voorstelling, maar voor het gezelschap. Ik voelde me op mijn gemak. Wat ik echt leerde was plannen, iets durven vragen, assertief zijn. Vaardigheden die andere mensen makkelijk vinden, vond ik moeilijk. Pas vanaf dat ik die basisvaardigheden had, ben ik gaan groeien. Uiteindelijk heb ik met die basisvaardigheden werk gevonden. Nu heb ik al 8 jaar werk, zonder onderbreking.”

Om het reguliere aanbod toegankelijker te maken, is het **belangrijk dat vrijetijdsaanbieders kennis hebben over de drempels die kansengroepen ervaren** naar vrije tijd en ook middelen hebben voor de toepassing van mogelijke oplossingen om aan die drempels tegemoet te komen. Die bewustwording kan er komen door middel van **participatietrajecten** met lokale sociale partners, zoals armoedeverenigingen. Daarnaast speelt het **Expertisecentrum vrijetijdsparticipatie** (voormalige Demos), dat in 2025 gelinkt zal worden aan Publiq/de UiTPAS, een belangrijke rol in de ondersteuning en vorming van vrijetijdsaanbieders, lokale/intergemeentelijke besturen, en armoedepartners op het vlak van vrije tijd. In die ondersteunings- en vormingstrajecten is het ook belangrijk om **samenwerkingen met lokale sociale partners** aan te gaan zodat regionale **oplossingen** kunnen **verduurzamen**.

Sinds het afschaffen van het Participatiedecreet is er nood aan **gelijkaardige projectoproepen ‘kansengroepen’ binnen de verschillende beleidsdomeinen op het vlak van vrije tijd (cultuur, sport, jeugd en toerisme)**. Voorzie daarom laagdrempelige projectoproepen voor het inclusiever maken van vrije tijd voor kansengroepen binnen verschillende decreten en departementen: cultuur (vb. Bovenlokaal cultuurdecreet), jeugd (vb. Geïntegreerd jeugddecreet), sport (vb. Decreet georganiseerde sportsector), toerisme (vb. Decreet Iedereen Verdient Vakantie). Gezien het procesmatige werk van veel sociale organisaties is het wenselijk dat deze laagdrempelige projectsubsidies minimaal 3 jaar duren, en na positieve evaluatie verlengd kunnen worden.

Voorstel tot acties

Actie 1: Voorzie een structureel budget voor de toeleiding van maatschappelijk kwetsbare groepen naar het reguliere en integrale doelgroepspecifieke vrijetijdsaanbod binnen elk beleidsdomein van vrije tijd (cultuur, sport, jeugdwerk, toerisme). Dit door middelen vrij te maken voor toeleiding, ondersteuning en vorming door en voor alle betrokken partners: vrijetijdsaanbieders, lokale/intergemeentelijke besturen en armoedepartners.

Actie 2: Subsidieer participatie van mensen in armoede binnen elk beleidsdomein van vrije tijd (cultuur, sport, jeugdwerk, toerisme) voor de implementatie van inclusieve vrijetijdsinitiatieven, intervisies en vormingen.

Actie 3: Voorzie laagdrempelige projectoproepen “kansengroepen” voor inclusieve vrije tijd met een looptijd van minimum 3 jaar binnen verschillende decreten en departementen: cultuur (vb. Bovenlokaal cultuurdecreet), jeugd (vb. Geïntegreerd jeugddecreet), sport (vb. Decreet georganiseerde sportsector), toerisme (vb. Decreet Iedereen Verdient Vakantie).

8. Recht op inkomen

8.1 Zorg voor een inkomen boven de armoedegrens voor iedereen

Het Netwerk tegen Armoede vraagt om **alle inkomens op te trekken tot boven de Europese armoedegrens van 60% van alle mediaaninkomens van België**. Dit moet een bindende doelstelling zijn in plaats van een vrijblijvende intentie, zoals nu het geval is. Gezinnen met een inkomen onder de armoedegrens zullen nooit volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving.

Door de opeenvolgende crisissen van de afgelopen jaren is het leven veel duurder geworden. De uitkeringen liggen echter nog steeds bijna allemaal onder de armoedegrens. Vlaanderen zou een voortrekkersrol kunnen spelen door ervoor te zorgen dat via aanvullende financiële steun geen enkele Vlaming moet rondkomen met een inkomen onder de armoedegrens.

“Ik heb maar 900 euro per maand. Dat is niet genoeg. Ik heb moeten leren roeien met de riemen die ik heb. Ik krijg van niemand hulp, noch bij het OCMW noch elders. Ik raak totaal geïsoleerd. Het lukt niet een relatie op te bouwen, af te spreken met vrienden ..., want dat kost geld.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Zorg voor een automatische toekenning van alle sociale rechten en uitkeringen op Vlaams niveau om non-take-up tegen te gaan en het inkomen van mensen die er recht op hebben automatisch te verhogen.

Actie 2: Voorzie in een getrapt systeem bij de afbouw van sociale rechten of bijstand zodat de ‘alles-of niets situaties’ verdwijnen. Zo zien mensen, die net boven de armoedegrens of een bepaalde inkomensgrens zitten, niet onmiddellijk al hun sociale voordelen verdwijnen.

Actie 3: Zorg ervoor dat de procedure voor bijkomende financiële steun voor mensen met een inkomen onder de armoedegrens gestroomlijnd wordt en alle lokale besturen dezelfde parameters gebruiken om deze te berekenen. De REMI-tool is hier een wetenschappelijk onderbouwde methode voor.

8.2 Garandeer een menswaardig leefgeld voor mensen in schuldbemiddeling

In Vlaanderen bevinden zich volgens de laatste cijfers⁹ **meer dan 50.000 mensen in één of meerdere vormen van budgetbeheer en/of schuldbemiddeling**. Vooral bij deze laatste categorie beheert een schuldbemiddelaar de rekening van de persoon met schulden. Hierdoor heeft deze geen zeggenschap meer over zijn uitgaven. De schuldbemiddelaar geeft wekelijks leefgeld aan de persoon voor wie hij bemiddelt. De rest van het inkomen wordt gebruikt om vaste kosten te betalen, zoals huur en energie. Ook wordt hiermee de gemaakte schulden op basis van een afbetalingsplan betaald.

Gemiddeld bedraagt het leefgeld per week 70 à 85 euro. Dit is zeer weinig. Het is dan ook enorm moeilijk voor mensen om met dit budget rond te komen. Zeker de laatste twee jaar, waarbij de ene crisis na de andere voor een ongekend hoge inflatie zorgde. De voedselprijzen stijgen vandaag de dag nog steeds. Bij gewone inkomens wordt deze prijsstijging (deels) gecompenseerd door de automatische indexering. Leefgeldten worden echter niet automatisch geïndexeerd. Wil je meer leefgeld, dan moet je dit aan de schuldbemiddelaar vragen. Niet altijd even evident aangezien de communicatie met de schuldbemiddelaar vaak zeer moeilijk verloopt. De grote machtsongelijkheid zorgt ervoor dat cliënten door angst of schaamte een hoge drempel ervaren om een dergelijke vraag aan hun schuldbemiddelaar te stellen. Deze kan de vraag ook gewoon weigeren.

Voorstel tot acties

Actie 1: Zorg op Vlaams niveau voor een charter voor advocaat-schuldbemiddelaars dat hen ertoe verbindt de leefgeldten automatisch te indexeren.

Actie 2: Stimuleer advocaat-schuldbemiddelaars om zich te vormen over de leefwereld van mensen in armoede met schulden door ook met hen in gesprek te gaan.

8.3 Versterk het Groeipakket als instrument tegen gezinsarmoede / kinderarmoede

Het Groeipakket is een effectief middel van de Vlaamse Regering om gezinsarmoede en kinderarmoede te bestrijden. Op dit moment groeit 12,7% van de kinderen in Vlaanderen op in een gezin in armoede (Coene, 2022). Daarom vindt het Netwerk tegen Armoede dat voor de laagste inkomens de volledige 'kost' van kinderen gedekt moet zijn. Het Groeipakket is het instrument bij uitstek om die dekking te bieden.

Het Netwerk tegen Armoede blijft pleiten voor een **hogere sociale toeslag** op de maandelijkse kinderbijslag, het volledig en uitsluitend aanwenden van de federale dotatie voor het Groeipakket en een **volledige indexering** van het Groeipakket. De verhoging

⁹ Coene, J. (2022). Armoede en sociale uitsluiting ontcijferd. In *Armoede en sociale uitsluiting: jaarboek 2022/Coene, J.[edit.]; et al.* (pp. 432).

van de sociale toeslag met 15 euro per maand was een eerste stap in de goede richting, maar blijft onvoldoende in de strijd tegen armoede. Daarom vraagt het Netwerk tegen Armoede een becijferd en begroot groeipad voor verdere verhogingen. Als extra investeringen niet mogelijk zijn, moet dit door herverdeling van de beschikbare middelen.

“Zelfs met de hogere sociale toeslag kom ik slechter rond dan een jaar geleden. Alles is veel duurder geworden, voedsel, energie, huur, noem maar op. Als ik voor mijn kinderen gewoon al hetzelfde eten wil kopen als vorig jaar, moet ik al meer uitgeven dan wat ik nu extra krijg.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Zorg voor een volledig kostendekkende kinderbijslag voor de gezinnen op of onder de armoederisicogrens.

Actie 2: Verhoog de sociale toeslag in het Groeipakket en werk met een getrapt systeem: hoe hoger het inkomen, hoe lager het Groeipakket. Zo komt het Groeipakket ten goede aan gezinnen die het financieel het meest nodig hebben en kan het een echte hefboom zijn in de strijd tegen gezinsarmoede en kinderarmoede.

Actie 3: Zorg voor een volledige koppeling van het Groeipakket aan de gezondheidsindex en zorg dat de beschikbare middelen volledig en uitsluitend voor het Groeipakket gebruikt worden.

9. Recht op onderwijs

Ongeacht hun achtergrond of de sociaaleconomische status van hun gezin, heeft ieder kind recht op kwalitatief onderwijs. Gelijke onderwijskansen staan hierin centraal doordat **ieder kind de kans moet krijgen om zijn of haar talenten te ontwikkelen**. Het is cruciaal in het streven naar een maatschappij waarin iedereen de kans krijgt om te leren en de ongelijkheid binnen de samenleving te verminderen. Niet enkel de toegang tot onderwijs moet hiervoor gewaarborgd zijn. Er moet ook sprake zijn van gelijke kansen binnen het onderwijs. Dit betekent dat wie het nodig heeft, extra ondersteund dient te worden.

9.1 Om gelijke toegang tot het onderwijs te vrijwaren, dienen schoolkosten beperkt te worden

Er zijn steeds meer gezinnen die de schoolfactuur niet kunnen betalen waardoor heel wat talent verloren gaat. Hoge kosten voor schoolmateriaal, didactische uitstappen, sportuitrusting, uniformen ... vormen een drempel voor leerlingen uit een gezin met een beperkt inkomen. Deze leerlingen genieten niet dezelfde toegang tot het onderwijs als hun klasgenoten. Door schoolkosten te beperken kan dit probleem aangepakt worden en zorgen we ervoor dat iedere leerling zijn/haar potentieel ten volle kan ontwikkelen.

Het **Steunpunt Onderwijsonderzoek (SONO)** gaf in het voorjaar van 2019 de resultaten vrij van hun **onderzoek naar de studiekosten** in de eerste graad van het secundair onderwijs van schooljaar 2017-2018. Dit onderzoek toont aan dat de totale mediaanstudiekost voor een schooljaar in de eerste graad van het secundair onderwijs 1.207,35 euro bedraagt. Ook de Gezinsbond vertrekt in haar onderzoek vanuit de SONO-data, maar gaat verder op de gemiddelde kost. Gemiddeld bedraagt een schooljaar 1.309 euro (Gezinsbond, 2022). Sinds de uitgave van deze studiekostmeting zijn heel wat kosten gestegen. De digitalisering, stijgende vervoers- en energiekosten, leersteun, samenwerking met externe boekenleveranciers ... zijn slechts enkele voorbeelden van factoren die een invloed hebben op de studiekosten.

Schoolkosten in het secundair onderwijs zijn niet enkel afhankelijk van de studierichting van een leerling, maar worden ook bepaald door de specifieke school waar de leerling les volgt. Het is dan ook van belang dat de Vlaamse overheid het **kostenbewustzijn en kostenbeheersend beleid in scholen verder ondersteunt door scholen te begeleiden in dit proces**. Door daarnaast een **maximumfactuur in het secundair onderwijs** in te voeren, worden alle scholen verplicht effectief werk te maken van een kostenbewust beleid, ook scholen die dit niet hoog op hun prioriteitenlijst hebben staan. Door direct in te spelen op de hoogte van de schoolfactuur, waarborgt de Vlaamse overheid de gelijke toegang tot ons onderwijs.

Daarnaast dient de Vlaamse overheid financiële inspanningen te doen om gezinnen te helpen die het nodig hebben. Door een **kostendekkende schooltoeslag voor de laagste inkomens** krijgen alle leerlingen gelijke kansen om te leren en te groeien in een richting die zij willen uitgaan. Financiële sancties, zoals stopzetting of terugbetalen van de schooltoeslag, zijn uit den boze.

“Mensen weten met een maximumfactuur vooraf hoeveel ze zullen uitgeven tijdens het schooljaar. Dat zorgt ervoor dat leerlingen een richting kiezen die aansluit bij hun dromen en talenten. Nu volgen ze vaak een richting die ze niet graag doen of waarvoor ze niet geschikt zijn, enkel en alleen omwille van de schoolkosten.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Voer een studie uit die de huidige schoolkosten per graad in het secundair onderwijs correct in beeld brengt.

Actie 2: Voer, op basis van de uitkomsten van het onderzoek, een maximumfactuur in voor de eerste graad secundair onderwijs vanaf schooljaar 2025-2026. Voer stapsgewijs een gedifferentieerde maximumfactuur in voor de tweede en derde graad secundair onderwijs vanaf het schooljaar 2026-2027.

Actie 3: Stimuleer onderwijsverstrekkers om een kostenbewust schoolbeleid te ontwikkelen

Actie 4: Pas de bedragen in het Groeipakket aan zodat de schooltoeslag kostendekkend is voor de laagste inkomens. Zorg dat gezinnen over de schooltoeslag beschikken vóór de eerste schoolfactuur van het komende schooljaar betaald moet worden.

Actie 5: Voorzie ondersteuning voor scholen en onderwijsverstrekkers zodat iedere leerling mee kan op didactische uitstappen (zowel daguitstappen als meerdaagse uitstappen).

9.2 Zorg dat alle leerlingen de nodige leermiddelen hebben op 1 september

Jaarlijks zijn er leerlingen die het schooljaar starten zonder het nodige schoolmateriaal doordat de kostprijs te hoog is voor het gezin. Dat zorgt ervoor dat de leerlingen minder goed kunnen deelnemen aan lessen, hun huiswerk niet kunnen maken, niet kunnen studeren ... Hierdoor lopen zij aan het begin van het schooljaar onmiddellijk een achterstand op ten opzichte van hun klasgenoten. Tijdig in het **bezit zijn van de nodige schoolmaterialen speelt dus een essentiële rol in het onderwijsproces.**

Het blijft een zeer vreemd gegeven dat binnen een beleidsdomein als Onderwijs zoveel commerciële partners actief zijn. De insteek van educatieve uitgeverijen en externe boekenleveranciers is winst maken. Dit resulteerde in zwarte lijsten en invulboeken. Om gelijke onderwijskansen mogelijk te maken is het belangrijk dat de Vlaamse overheid deze markt beter reguleert. **Het uitgangspunt moet zijn dat alle leerlingen op 1/9 in het bezit zijn van de nodige leermiddelen.**

“Ik start ieder jaar al vroeg met maandelijks wat geld opzij te zetten om de dure schoolboekenfactuur te betalen. De schooltoeslag komt hiervoor te laat. Die zouden ze beter vroeger uitbetalen zodat mensen dit kunnen gebruiken om de boeken van hun kinderen te betalen. Toch geraak ik er niet altijd. Volgens de leverancier moet je in juli de boeken al bestellen om ze tijdig te hebben. Dit ging niet, ik heb ze uiteindelijk pas in augustus kunnen bestellen. Een week later waren ze er. Waarom pushen ze dan dat je dit al zo vroeg moet doen? Financieel kan het een heel groot verschil maken voor ouders.”

Doordat scholen zelf het aanbod en de voorwaarden bepalen rond digitale materialen, ontstaat er een situatie waarbij er geen garantie is dat elke leerling een laptop heeft. Scholen geven het signaal dat de eerste laptops reeds aan vervanging toe zijn en er onvoldoende middelen zijn. Door in te zetten op raamcontracten voor laptops en verzekeringen kan de Vlaamse overheid erop toezien dat Digisprong zowel voor ouders als scholen een haalbare kaart is en blijft.

Voorstel tot acties

Actie 1: Ondersteun initiatieven zoals Boekencheck, die scholen sensibiliseren om ervoor te zorgen dat iedere leerling op 1/9 over de nodige leermiddelen beschikt.

Actie 2: Creëer een verbod op zwarte lijsten bij schoolboekenleveranciers.

Actie 3: Verplicht schoolboekenleveranciers om de mogelijkheid tot gespreide betaling zonder meerkost duidelijk te vermelden op al hun communicatiekanalen.

Actie 4: Maak werk van een financieringssysteem via derdebetalersregeling (cfr UITPAS) waarbij er een solidaire kostendeling is tussen de overheid, ouders, educatieve uitgeverijen, boekenleveranciers en het solidariteitsfonds van scholen.

Actie 5: Werk met raamcontracten met voorwaarden voor gelijke toegang (vb. voor ICT).

Actie 6: Stel een engagementsverklaring op voor scholen, uitgeverijen en leveranciers waarin iedere partij verantwoordelijkheid neemt om ervoor te zorgen dat elke leerling op 1/9 over de nodige leermiddelen beschikt (toegankelijke communicatie, gespreide betaling, goede nazorg).

Actie 7: Stimuleer scholen preventief in het voeren van een kostenbewust (boeken)beleid zodat incassobureaus geen deel meer uitmaken van het beleid dat scholen voeren rond het innen van facturen.

9.3 Bouw structureel samenwerkingen tussen scholen en ouders in steden en gemeenten over heel Vlaanderen

Leerkrachten vangen dagelijks heel wat signalen op, ook van kinderen in armoede. Vaak zien we dat scholen een oplossing proberen te bedenken, maar leerkrachten zijn geen maatschappelijk werkers en maatschappelijk werkers zijn geen leerkrachten. Het is hierbij belangrijk elkaars expertise te zien en te erkennen. **Brugfiguren**, die vaak een achtergrond hebben in sociaal werk, zijn **belangrijke spelers in het creëren van verbinding tussen ouders, onderwijs en welzijn**.

De bestaande projecten rond schoolpoortwerking en brugfiguren werpen duidelijk hun vruchten af. Ze **verlagen de drempel aanzienlijk voor ouders om in dialoog te gaan met de school** en zich betrokken te voelen door een vlottere communicatie en makkelijker samenwerking. Daarom dient een duurzame, structurele samenwerking tussen onderwijs en welzijn uitgebouwd te worden. In dit partnerschap is het belangrijk dat iedere partij zijn verantwoordelijkheid neemt om het recht op onderwijs voor ieder kind te garanderen.

“Ik werk mee in het brugfigurenproject als ervaringsdeskundige en zie direct de impact hiervan. De school waar ik sta, heeft bijvoorbeeld de ouders bevraagd hoe ze de communicatie op school ervaren, of de directie makkelijk te bereiken is, of je de juf kan en durft aanspreken ... Het is heel sterk dat ze dit doen. Door naar ouders te luisteren, kan je als school heel veel leren. Ik ben trots hieraan te kunnen meewerken.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Ondersteun en stimuleer lokale besturen om de lopende projecten rond brugfiguren en schoolpoortwerking te verduurzamen als structurele werkingen om de kloof tussen onderwijs en welzijn te verkleinen.

Actie 2: Moedig lokale besturen aan in iedere school een werking met brugfiguren te organiseren. Vertrek hiervoor vanuit bestaande vertrouwenspersonen van gezinnen en richt geen nieuwe entiteit op.

9.4 Versterk leerkrachten in hun kennis en vaardigheden rond het thema armoede

Leerkrachten vangen veel signalen op en zoeken naar oplossingen zodat de armoedeproblematiek van kinderen en hun ouders hun onderwijskansen niet ondermijnen. **Onderwijs alleen kan de armoede echter niet oplossen. Onderwijsactoren kunnen wel het verschil maken:** leerkrachten kunnen het contact aangaan met ouders, scholen kunnen beleidskeuzes maken rond inclusiviteit en een schoolcultuur ontwikkelen waarbij - via

samenwerking met ouders en externe diensten - iets gedaan wordt met signalen die opgevangen worden door het schoolteam.

Leerkrachten moeten dan ook gevormd worden op het vlak van armoedegevoeligheid en het begrijpen van de leefwereld van kinderen en gezinnen in armoede. Onderzoek aan Hogeschool Vives toont aan dat huidige schoolteams, studenten in lerarenopleiding en hun docenten geen voorbeeld zijn qua diversiteit en de kinderen en gezinnen aan de schoolpoort dan ook niet reflecteren (Vanwynsberghe en Thoen, 2019). Terugkerende vormingen rond de thematiek van armoede is een concreet vertrekpunt om scholen en lerarenopleidingen te mobiliseren in het realiseren van gelijke onderwijskansen. Om zich deze grondhouding eigen te maken, is het belangrijk de theorie ook om te zetten in de praktijk, een correct pedagogisch-didactisch handelen. Ons onderwijs heeft er dus alle belang bij dat de leraar van de toekomst alle kansen krijgt aangeboden tijdens de praktijkstage. Het beleid moet opleidingsverstrekkers en hun stagescholen hier extra en blijvend rond sensibiliseren.

“We zien en horen in de lerarenopleiding ook dat studenten zich niet bekwaam voelen om met ouders te spreken. Ik heb ook gemerkt dat er vaak onbewust al een houding is van ‘oef, we trekken daar onze handen vanaf want dit is persoonlijk, dat is privé, daar moeten we ons niet mee bemoeien’. Het is echter wel heel belangrijk dat leerkrachten ook de inbreng van ouders naar waarde schatten. Anders kom je niet tot gelijke onderwijskansen voor elk kind in de klas. Als een kind bijvoorbeeld bepaald materiaal niet heeft meegenomen, dat de leerkracht weet waarom dat is, en dat dat kind geen 0 krijgt. Want dat zijn vaak schrijnende verhalen die naar voor komen.”

Voorstel tot acties

Actie 1: Ondersteun lerarenopleidingen in het opnemen van hun verantwoordelijkheid om met deze uitdaging om te gaan. Dit kan door de financiële ondersteuning van samenwerkingen tussen lerarenopleidingen en verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen.

Actie 2: Faciliteer structurele samenwerking tussen lerarenopleidingen, het werkveld en de gebruikers zodat de kloof tussen theorie en praktijk overbrugd wordt.

Actie 3: Maak afspraken met lerarenopleidingen over het minimum aantal in te zetten studiepunten om studenten een grondhouding aan te leren van waaruit zij leren kijken door een gelijkekansenbril. Studenten moeten leren omgaan met diversiteit. Diversiteitsresponsieve praktijken dienen geïntegreerd te worden in het curriculum van de lerarenopleidingen wat betreft inhoud, leermaterialen en didactiek en dit in de drie componenten (vakinhoud, vakdidactiek en algemene pedagogisch-didactische inhoud).

Actie 4: Ondersteun en moedig scholenkoepels aan om hun onderwijsverstrekkers vormingen rond armoedegevoelig handelen te laten volgen.

Vanuit het Netwerk tegen Armoede reiken we hier graag ook nog enkele thema's aan waar we veel waarde aan hechten en die volgens ons zeker in het VAPA opgenomen dienen te worden. We hebben er momenteel zelf nog geen aanbevelingen over uitgewerkt:

- Pesten
- Schooluitval
- Een plek voor ieder kind op school (door het wegwerken van het lerarentekort en een hogere capaciteit in de scholen)